

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО У ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ: ДО УТОЧНЕННЯ БАЗОВИХ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ

Розглянуто теоретико-методологічні засади інформаційного протиборства у політичній сфері. Проаналізовано основні форми реалізації інформаційного протиборства та розкрито їх зміст.

Ключові слова: інформаційне протиборство, інформаційний вплив, інформаційна атака, інформаційна операція.

Сучасні міжнародні конфлікти характеризуються не лише застосуванням військових засобів для досягнення політичних цілей, але і дипломатичних, економічних і особливо інформаційних. Усе більше конфліктів політичного характеру переноситься у інформаційну сферу. Головною метою супротивників стає нав'язування об'єктові впливу певної моделі розвитку, формування необхідної картини світу, що досягається завдяки застосуванню витончених механізмів інформаційного управління. Провідні країни світу здійснюють розробку інформаційної зброї, що застосовується у інформаційному протиборстві.

Унаслідок глобальної інтеграції та жорсткої міжнародної конкуренції головною ареною зіткнень і боротьби різновекторних національних інтересів став інформаційний простір. Сучасні інформаційні технології дають змогу реалізувати власні інтереси без застосування військового інструментарію, послабити або навіть зруйнувати конкуруючу державу, не застосовуючи сили, за умови, якщо ця держава не усвідомить реальних і потенційних загроз негативних інформаційних впливів та не створить дієвої системи захисту і протидії цим загрозам [9, 27].

Останніми роками спостерігається зростання зовнішніх і внутрішніх інформаційних загроз національним інтересам, у зв'язку з чим можна зробити висновок, що проти України ведеться інформаційна війна [6, 52].

Україна знаходиться на перетині потужних світових центрів впливу, насамперед РФ, США та ЄС. Їхні суперечливі інтереси відносно нашої країни зумовлюють зовнішні інформаційні загрози при формуванні та реалізації національних інтересів. Внутрішні джерела інформаційного впливу пов'язані передусім із загостренням внутрішньополітичної ситуації в Україні внаслідок тривалих

конфліктів у відносинах між гілками влади, суб'єктами регіонального управління, партійно-бізнесовими угрупованнями [6, 7].

Певну історичну ретроспективу розгортання інформаційного протиборства у політико-владному просторі України за роки її незалежності можна скласти з аналізу публікацій вітчизняних науковців: Бенцал І. І. [2], Конах В. К. [10], Поляруш А. А., Юрченко А. М. [18], Слісаренко І. Ю. [20].

Перспективним напрямом досліджень є моделювання інформаційних операцій та формалізація різних процесів і понять у сфері інформаційного протиборства, що представлений доробком наступних авторів: Горбулін В. П., Додонов О. Г., Ладне Д. В. [7], Дудикевич В. Б., Гарасим Ю. Р., Цвяк І. М. [8], Бухарін С. М., Ковальов В. І., Малков С. Ю. [3], Расторгуєв С. П. [19].

Що стосується аналізу інформаційних викликів і загроз національній безпеці України та виробленню стратегії протидії негативним інформаційним впливам, то особливої уваги заслуговують праці наступних українських дослідників: Горбулін В. П., Биченок М. М. [6], Ільяшов О. А., Мезенцева Н. Б. [9], Литвиненко О. В. [12], Ожеван М. А. [16].

Метою статті є аналіз теоретико-методологічних засад та розкриття організаційних форм здійснення інформаційного протиборства у політичній сфері.

Під політичною сферою тут і далі маємо на увазі цілісну сукупність усіх політичних явищ, присутніх у житті суспільства. Поняття “політична сфера” характеризує наявність політичного в суспільстві [17, 591]. Близьким до нього є поняття політичного простору.

Інформаційний простір як базовий для розвитку інформаційної війни корелює із політичним простором, перебуває з ним у постійній взаємодії та взаємопроникненні. Політичне життя суспільства завжди розгортається в просторі й часі. Соціальний простір є розгалуженою системою суспільних зв'язків, у якій фіксується співіснування величезного різноманіття соціально-предметних об'єктів, подій з точки зору їх упорядкованості, насиченості та ступеня охоплення, виражає реальний процес життєдіяльності суспільства.

Будучи вписаним у простір біосфери та космосу, соціальний простір розчленований на низку підпросторів, що утворюють систему, одним зі структуроутворювальних елементів якої є політичний простір. Він утворюється всією сукупністю соціальних суб'єктів, що впливають на систему державного устрою. Кожен із них характеризується наявністю певного місця розташування соціального

суб'єкта, який займається політичною діяльністю і перетворюється таким чином на суб'єкт політики серед таких же, як і він, суб'єктів. Виходячи з цього, політичний простір може бути визначений як одне з основних понять філософії політичної свідомості, її категорія, що позначає частину соціального простору, параметри якої фіксують місце, спрямованість, глибину і протяжність впливу соціальних суб'єктів на сформовану в суспільстві систему державного устрою [21].

Враховуючи контекст цього дослідження, визначимо інформаційне протиборство як активне зіткнення контрсуб'єктів (держав, соціальних груп, організацій) у інформаційно-психологічній сфері, що характеризується використанням методів, способів і засобів відкритого і прихованого інформаційного (інформаційно-психологічного) впливу супротивників один на одного з метою досягнення конкретних політичних та інших цілей, у результаті якого одні учасники протиборства отримують переваги, необхідні їм для подальшого розвитку, а інші їх втрачають.

Запропоноване визначення ґрунтується на понятті інформаційного впливу, що потребує його подальшого аналізу.

Вплив – це діяльний, зовнішній вияв намірів, сили і засобів активної його сторони на пасивну сторону. Наслідком його є зміна думок, відчуттів, поведінки пасивної сторони впливу. Активна ж сторона намагається здійснити вплив так, аби ця зміна задовольняла мету активної сторони. Тому вплив – усвідомлена доцільна дія [15]. Вплив змінює поведінку людини за рахунок керування формуванням її настанов, намірів, уявлень, оцінок і уподобань [22, 92].

Інформаційний вплив – спрямований інформаційний контакт з метою керування поведінкою об'єкта (користувача, виборця, співробітника, цільової аудиторії тощо) [22, 159]. Інформаційний вплив використовується разом із впливом психологічним, спрямованим проти розуму (психіки) і процесу прийняття людиною рішень, з метою стимулювати або закріпити у об'єкта такі відношення і поведінку, що сприятимуть досягненню цілей ініціатора психологічного впливу [4; 22].

Інформаційно-психологічний вплив – цілеспрямоване вироблення і розповсюдження спеціальної інформації, що здійснює безпосередній вплив на інтелектуальну, раціонально-вольову і емоційно-чуттєву сферу психіки і підсвідомості, спрямоване на формування прогнозованих думок і поглядів, світоглядних і психологічних настанов, поведінкових реакцій [4; 22].

Інформаційний вплив може здійснюватися із застосуванням

інформаційної зброї. У міжнародних відносинах інформаційна зброя використовується для інформаційного впливу на політичні, економічні, соціальні, оборонні та інші життєво важливі системи держави-супротивника. Така інформаційна зброя включає засоби, технології та інформацію, що дозволяють здійснювати силовий вплив на інформаційне середовище супротивника, у тому числі масовану психологічну обробку населення і дестабілізацію суспільства. Ця інформаційна зброя охоплює способи і засоби впливу на свідомість і психіку політичного і військового керівництва, особового складу збройних сил, спецслужб і населення держави-протівника [22, 161-162].

Головною формою ведення інформаційного протиборства та її змістовним компонентом є інформаційна операція. Зміст поняття “інформаційні операції” охоплює та розкриває інформаційний вплив на масову свідомість (як на ворожу, так і на дружню), вплив на інформацію, доступну супротивникові та необхідну йому для прийняття рішень, а також на інформаційно-аналітичні системи супротивника. Загалом інформаційні операції охоплюють також дії, спрямовані на фізичне ураження (знищення) автоматизованих систем, виведення з ладу засобів комп’ютерно-телекомунікаційної інфраструктури тощо [7, 5].

У цих операціях задіяні майже всі форми інформаційної війни [5, 14]:

- психологічна війна, в ході якої найактивніше використовуються такі її форми, як операції проти національної волі населення, вибіркові операції проти керівництва України та особливо конфлікт стосовно питань культури;
- війна у сфері управління країною та Збройними Силами;
- розвідувально-інформаційна війна;
- економічна інформаційна війна;
- підготовчі операції хакер- і кібервійни.

Серед інформаційних операцій доцільно виокремити підтип спеціальних інформаційних операцій. Характерною особливістю останніх є застосування форм і методів оперативно-розшукової та розвідувальної роботи спецслужб при їхній реалізації. Від спеціальних психологічних операцій вони відрізняються тим, що їх результатом є зміни у свідомості людей не стільки через використання індивідуальних та масових психологічних особливостей, скільки через соціальні властивості комунікативних процесів. Психологічні особливості мають враховуватися, але не вони відіграють провідну роль, не вони є “кнопкою”, “спусковим гачком” інформаційних

операцій. У вузькому сенсі інформаційні операції наслідують спеціальні психологічні. Вони можуть здійснюватися паралельно, взаємодоповнюватися, перші включати другі як складові, але не навпаки [12, 76-77].

Інформаційно-психологічні операції активно застосовуються у виборчих кампаніях як засіб політичної боротьби. У цьому контексті інформаційно-психологічну операцію можна визначити як складну сукупність узгоджених, скоординованих та взаємопов'язаних за метою, задачами, місцем і часом об'єктами і процедурами видів, форм і засобів інформаційного і психологічного впливу на свідомість і підсвідомість учасників виборчої кампанії з використанням різних комунікаційних каналів з метою зміни у необхідному напрямі їх картини світу [13; 14]. Таке комплексне використання у визначеній послідовності інформаційних технологій і психологічних технік з встановленою метою за своєю суттю є відповідною методологією зміни картини світу у об'єктів інформаційного впливу в необхідному напрямі [13, 71].

Інформаційні операції, у свою чергу, можуть складатися з інформаційних атак і разових заходів (акцій) інформаційно-психологічної операції.

Інформаційна атака – 1) напад на об'єкт з використанням інформаційної технології; 2) напад на інформаційну систему в обхід або з руйнуванням засобів її захисту [22, 154]. Це визначення стосується як технічної (інформаційно-технологічної) складової інформаційного протистояння, так і гуманітарної (інформаційно-психологічної).

Разовий захід (акція) інформаційно-психологічної операції є короткочасною цілеспрямованою дією на реципієнта (або пов'язаних з ним осіб, організацій тощо), що відрізняється обмеженим характером застосовуваних засобів (окремих видів психологічного впливу із використанням обмеженої кількості інформаційних каналів) і здійснюється в обмежених (локальних) масштабах [14, 7]. Особливістю разових акцій є те, що кожна наступна із запланованих у рамках інформаційно-психологічної операції акція проводиться лише після отримання і аналізу інформації про результати попередньої.

Для з'ясування мети здійснення операції, її вивчення чи захисту від неї вкрай необхідно розглядати події відповідно до ситуації. На цей час досить широким є набір методик і сценаріїв таких операцій. Практично всі вони побудовані за такою емпіричною схемою [8]:

1. Дискредитація влади з метою її подальшої делегітимації.
2. Створення та подальша підтримка опозиції.

3. Приведення її до влади та закріплення позитивних результатів операції.

Виокремлюють наступні головні етапи підготовки і здійснення інформаційно-психологічної операції [13, 71]:

- планування;
- формулювання робочої мети;
- визначення і вивчення об'єкта впливу (атаки);
- вибір конкретних видів, форм, методів, способів і прийомів психологічного впливу;
- розробку змісту (технології застосування основних складових) психологічного впливу;
- вибір відповідних інформаційних каналів для здійснення комунікації з об'єктом впливу;
- визначення комунікативних контурів і умов здійснення психологічного впливу;
- розгортання в інформаційному просторі дій (послідовних разових акцій) відповідно до плану інформаційно-психологічної операції;
- контроль за ефективністю проведення конкретних разових акцій;
- корекцію (за необхідності) обраних комунікативних контурів інформаційного простору і умов здійснення інформаційного і психологічного впливу;
- згортання інформаційно-психологічної операції (при досягненні мети або через інші причини) – вихід з інформаційного поля конкурента.

На думку О. Литвиненка, інформаційні операції у вузькому сенсі – це операції, які через управління інформаційними процесами реалізують вплив на суспільно-політичне життя. Під операціями тут розуміють сукупність заходів відповідних служб та інших державних і недержавних установ гласного й негласного характеру, пов'язаних за метою, об'єктом та часом здійснення [12, 76].

Досліджуючи специфіку інформаційних впливів з позицій неомарксистської парадигми теорії політичної комунікації, О. Литвиненко робить висновок, що “підвалинами будь-якого типу інформаційних операцій є дії, що стосуються боротьби гегемоній, їхнього підриву, формування нових або зміцнення вже чинних” [12, 77].

Під гегемонією розуміємо систему уявлень, за допомогою якої панівна соціальна група забезпечує інтелектуальну, моральну та політичну перевагу і через це неспростовне лідерство у суспільстві, та

одночасно механізм відтворення цієї системи [12, 46]. Дослідник виокремлює три основні типи інформаційних операцій [12, 77]:

- інформаційні операції, спрямовані на підрив чинної та формування нової гегемонії;
- інформаційні операції, спрямовані на соціально-політичні зміни у межах чинної гегемонії;
- інформаційні операції, спрямовані на посилення чинної гегемонії.

Операції, що спрямовані на дестабілізацію політичного становища, є класичним видом спеціальних інформаційних операцій. Основною метою їхнього проведення є здійснення дестабілізації політичної ситуації у регіоні, країні, створення умов для досягнення певної цілі, наприклад, приведення до влади дружньо налаштованих урядів (або зміни політичного курсу). Необхідно дуже чітко розуміти, що дестабілізація ніде та ніколи не може бути самоціллю [8].

Політична дестабілізація розглядається в рамках теорії ініціювання політичної нестабільності як своєрідний вияв зовнішньополітичної агресії, що може набувати форм ініційованої керованої кризи та ініційованої ситуації соціального хаосу, причому технології керованого хаосу спрямовані на руйнування суб'єктності розвитку країни, але це вже тема окремого дослідження [1; 11].

Підсумовуючи зазначимо, що незважаючи на свій агресивний характер, інформаційно-психологічну агресію сучасне суспільство не зараховує до категорії збройної агресії. Тобто використання механізмів і технологій інформаційно-психологічного протиборства для досягнення зовнішньополітичних цілей може не призводити до виникнення прямої військової конфронтації з державами, і в цілому мирні відносини між ними можуть бути збережені.

Доводиться з впевненістю констатувати, що сьогодні провідні держави світу для поширення свого впливу на інших суб'єктів геополітичної конкуренції, з метою захисту національних інтересів і забезпечення державної безпеки застосовують різні методи і форми здійснення інформаційного впливу.

За таких умов надзвичайно важливими є завдання організації державної системи протидії негативним інформаційним впливам, підготовки кадрів у сфері інформаційного протиборства, вдосконалення національної правової бази забезпечення інформаційної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Байгушкин А. И., Загладин Н. В.* Факторы и акторы дестабилизации: опыт прошлого и современность / отв. ред. В. И. Катагарова. – М.: ИМЭМО РАН, 2011. – 121 с.
2. *Бенцал І. І.* Інформаційні війни політиків та їх деструктивний вплив на медіа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_sk/2010_2/files/SC210_02.pdf.
3. *Бухарин С. Н., Ковалев В. И., Малков С. Ю.* О формализации понятия информационного поля // Информационные войны. – 2009. – № 4. – С. 2-9.
4. *Вепринцев В.* Операции информационно-психологической войны. Краткий энциклопедический словарь-справочник / В. Вепринцев, А. Манойло, А. Петренко, Д. Фролов. – М.: Горячая линия – Телеком, 2005. – 495 с.
5. *Гопак О. І., Ляшиов О. А., Павлюк Ю. М.* Основні тенденції розвитку та ймовірні форми воєн і збройних конфліктів майбутнього // Наука і оборона. – 2007. – № 4. – С. 10-15.
6. *Горбулін В. П., Биченок М. М.* Проблеми захисту інформаційного простору України: монографія / Ін-т пробл. нац. безпеки. – К.: Інтертехнологія, 2009. – 136 с.
7. *Горбулін В. П., Додонов О. Г., Ладне Д. В.* Інформаційні операції та безпека суспільства: загрози, протидія, моделювання: монографія. – К.: Інтертехнологія, 2009. – 164 с.
8. *Дудикевич В. Б., Гарасим Ю. Р., Цвяк І. М.* Моделювання інформаційно-психологічних операцій в соціотехнічних системах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2010_9_1/26.pdf.
9. *Ляшиов О. А., Мезенцева Н. Б.* Роль і місце розвідки в інформаційному протиборстві // Наука і оборона. – 2011. – № 3. – С. 26-34.
10. *Конах В. К.* Негативні зовнішні інформаційно-психологічні впливи в Україні як загроза національній безпеці держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2012_57/Gileya57/P1_doc.pdf.
11. *Лепский В. Е.* Технологии управляемого хаоса – оружие разрушения субъектности развития // Информационные войны. – 2010. – № 4. – С. 69-78.
12. *Литвиненко О. В.* Інформаційні впливи та операції. Теоретико-аналітичні нариси: монографія. – К.: НІСД, 2003. – 240 с.
13. *Матвиенко Ю. А.* Аналитическая реконструкция информационно-психологической операции против кандидата на выборную должность как один из методов противодействия нелегитимным избирательным технологиям // Информационные войны. – 2009. – № 3. – С. 69-76.

14. *Матвиенко Ю. А.* Информационно-психологическая война как одна из форм разрешения социально-политических противоречий в современном обществе // Информационные войны. – 2008. – № 4. – С. 2-8.
15. *Носвий Ю. М.* Поняття інформаційно-психологічної боротьби та систематизація пов'язаних понять [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010_32/Gileya32/P3_doc.pdf.
16. *Ожеван М. А.* Основні напрями зовнішніх інформаційно-маніпулятивних впливів на суспільні трансформації в Україні: засоби протидії // Стратегічні пріоритети. – 2011. – № 3 (20). – С. 118-126.
17. Політична енциклопедія / редкол. : *Ю. Левенець* (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К. : Парламентське видавництво, 2012. – 808 с.
18. *Поляруш А. А., Юрченко А. М.* Информационная война против Украины: причины и социально-политические технологии. – К. : Изд-во “Кий”, 2011. – 199 с.
19. *Расторгуев С. П.* Информационная война. Проблемы и модели. Экзистенциальная математика : уч. пособие. – М. : Гелиос АРВ, 2006. – 240 с.
20. *Слисаренко И. Ю.* Внешнее влияние на Украину: история, источники, средства // Информационные войны. – 2009. – № 4. – С. 47-56.
21. *Фісун А. О.* Теоретично-категоріальне осмислення поняття “інформаційна війна” в структурі інформаційно-політичного простору, 2011 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/is/2011_13/Fisun.pdf.
22. *Цыганов В. В., Бухарин С. Н.* Информационный менеджмент. Механизмы управления и борьбы в бизнесе и политике: Словарь-справочник. – М. : Академический Проект, 2009. – 506 с.

Ливенко В. И. Информационное противоборство в политической сфере: к уточнению базовых терминологических конструкций.

Рассмотрены теоретико-методологические основы информационного противоборства в политической сфере. Проанализированы основные формы реализации информационного противоборства и раскрыто их содержание.

Ключевые слова: информационное противоборство, информационное воздействие, информационная атака, информационная операция.

Lyvenko V. I. Information engagement in the political sphere: clarifying basic terminological structures.

Examined theoretical and methodological principles of information engagement in the political sphere. Analyzed the basic forms of implementation of information engagement and viewed their content.

Keywords: information engagement, information action, information attack, information operations.